Vlaams.

Vlaams.

Over wie we zijn, waar we vandaan komen
en wat ons verbindt

James Froeyen

Schrijver: James Frederic Froeyen

© James Frederic Froeyen

Inleiding 5
Hoofdstuk 1: Identiteit is geen slogan 11
Wat is culturele identiteit? 11
Identiteit, cultuur, waarden en normen 13
Waarom identiteit vandaag zo beladen is 14
Vlaanderen als casus 16
Hoofdstuk 2: De Vlaamse Geschiedenis 21
De Romeinen en Belgica 21
De Middeleeuwen 23
Graafschap Vlaanderen. 23
Hertogdom Brabant. 25
Graafschap Loon. 28
De Bourgondische Tijd 31
Spaanse Nederlanden 34
Oostenrijkse Nederlanden 37
Napoleon en de Franse Overheersing 39
Nederlandse Unificatie 42
Belgische onafhankelijkheid 44
De Vlaamse Beweging 47
Vlaanderen als Belgische deelstaat 49
Hoofdstuk 3: Een land van steden 53
Middeleeuws Vlaanderen als stedelijk netwerk 53
Burgerschap en mentaliteit 55
Handel als cultuurdrager 56
Hoofdstuk 4: Vlaanderen tussen België en Europa 59
Identiteit en schaal: waarom context ertoe doet 59
Vlaanderen binnen België: identiteit zonder centrum 61
Europese integratie en Vlaamse eigenheid 63
Vlaamse identiteit als civiel model 65

Vlaanderen als volwassen regio 68
Hoofdstuk 5: Vlaanderen en Nederland: verwantschap zonder samenvallen 71
De mythe van de vanzelfsprekende verwantschap 71
Religie en mentaliteit 73
Communicatiecultuur en conflict 75
Taalgebruik als cultuurdrager 77
Verschil zonder vijandschap 79
Hoofdstuk 6: Religie, taal en macht 81
Katholicisme en dagelijkse cultuur 81
Rituelen 81
Moraal 82
Sociale Controle 84
Taal als machtsinstrument 86
Frans als elite-taal 86
Vlaams/Nederlands als volkstaal 88
De Vlaamse Beweging 90
Geschiedenis 90
Cultureel, niet louter politiek 93
Onderwijs en taalstrijd 95
Identiteit via emancipatie 97
Hoofdstuk 7: Rituelen, symbolen en collectief geheugen 101
Waarom Vlaanderen weinig staatsrituelen kent 101
Lokale feesten, processies, kermissen, sport 103
De Vlaamse vlag: symbool zonder canon 105
Oorlog, collaboratie en stil geheugen 107
Humor, zelfspot en ironie als identiteitsstrategie 109
Waarom stilte soms meer zegt dan herdenking 111
Hoofdstuk 8: Mythen, symbolen en collectief geheugen 115
De Vlaamse Leeuw 115

De Guldensporenslag 117
Literatuur en identiteit 119
Hoofdstuk 9: Provincies als culturele ecosystemen 125
West-Vlaanderen 125
Dialectvastheid 125
Arbeidsethos 126
Lokale verbondenheid 128
Oost-Vlaanderen 131
Gentse eigenzinnigheid 131
Uitbundigheid 132
Politiek en cultuur 134
Antwerpen 138
Handelsmentaliteit 138
'T Stad 140
Zelfbeeld en imago 142
Vlaams-Brabant 144
Pendelregio 144
Invloed Brussel 146
Verstedelijking 147
Limburg 150
Late industrialisering 150
Mijnverleden 152
Gemeenschapszin 153
Hoofdstuk 10: Stad versus platteland 157
Leefwereld en identiteit 157
Gemeenschapszin 157
Individualisering 158
Politieke en culturele voorkeuren 160
Mobiliteit en verandering 162

Verstedelijking van het platteland 162
Suburbane identiteiten 164
Hoofdstuk 11: Taal als identiteitsdrager 167
Dialecten en sociolecten 167
Status en identiteit 167
Verdwijning of transformatie? 169
Standaardnederlands vs tussentaal 171
Media-invloed 171
Generatieverschillen 173
Hoofdstuk 12: Brussel als culturele paradox 175
Historisch Vlaams, hedendaags meertalig 175
Verfransing 175
Institutionele breuklijnen 177
Vlaamse aanwezigheid vandaag 179
Brussel als verloren Stad 181
Hoofdstuk 13: Wat typeert de Vlaming vandaag? 187
Universele westerse waarden 187
De Waarden van de Verlichting 187
Individuele vrijheid 189
Democratische waarden 191
Gelijkheid en tolerantie 193
Wederkeringheid en wederzijdig respect 195
Rechtvaardigheid 197
Dialoog 199
Werk en verantwoordelijkheid 202
Arbeidsethos 202
Zelfredzaamheid 203
Gemeenschapszin en privacy 206
“Doe maar normaal” 206

Sociale controle vs vrijheid 208
Humor, bescheidenheid en conflictvermijding 210
Hoofdstuk 14: Literatuur, canon en verbeelding 213
Waarom literatuur ertoe doet 213
Vlaamse literatuur als emancipatieproject 215
Ontmanteling van identiteit na 1968 217
Het Vlaamse Canon 219
Hoofdstuk 15: Media, digitalisering en identiteit 221
Vlaamse media en zelfbeeld 221
Sociale media en fragmentatie 223
Subculturen 223
Echo chambers 225
Hoofdstuk 16: Populaire cultuur en alledaags Vlaams-zijn 229
Televisie, humor en herkenning 229
Sport (voetbal, wielrennen) als gemeenschapsdrager 231
Eten, cafés, verenigingen 233
Jeugdtaal en identiteit 235
Sociale media en nieuwe Vlaamse codes 237
Hoofdstuk 17: De toekomst van Vlaamse identiteit 241
Migratie en culturele vermenging 241
Europese en globale context 243
Beschermen van Vlaamse Identiteit, cultuur en waarden 245
Hoofdstuk 18: Identiteit zonder mythe: naar een volwassen Vlaams zelfbeeld 249
Identiteit voorbij folklore en emotie 249
De functionele kern van de Vlaamse identiteit 250
Identiteit en verandering: wat kan bewegen, wat niet 252
Zonder identiteit geen toekomst 254
Referenties 257

Inleiding

Wie vandaag over Vlaamse identiteit wil spreken, stapt een landschap binnen dat zich nooit in één blik laat vatten. Vlaanderen is geen natie met een canon, geen cultuur die zichzelf ordent rond één oorsprongsmythe, geen gemeenschap die zich eenvoudig laat definiëren. Het is een regio die gegroeid is in lagen, in stemmen, in steden en dorpen die elk hun eigen ritme, geschiedenis en gevoeligheden hebben. Een plek die altijd in beweging was—economisch, cultureel, taalkundig—en die precies daardoor zo moeilijk vast te grijpen is. Vlaamse identiteit bestaat, maar ze bestaat nooit op één plek tegelijk. Ze wisselt van gedaante naargelang wie kijkt, van waar men kijkt, en in welke tijd.

Dit boek is geschreven vanuit de overtuiging dat identiteit geen gegeven is, maar een proces. Ze vormt zich in de dagelijkse omgang: in hoe mensen spreken, in de manier waarop ze zich tot elkaar verhouden, in de waarden en gewoonten die nooit expliciet worden onderwezen maar toch generaties lang worden doorgegeven. Identiteit is niet wat mensen zeggen dat ze zijn, maar wat ze bijna zonder nadenken doen. Ze zit in de vanzelfsprekendheid van het alledaagse, in de stiltes die een gesprek dragen, in de humor die spanning breekt, in de ritmes die eeuwenoud zijn en tegelijk onherkenbaar modern.

In Vlaanderen krijgt dat proces een bijzonder reliëf omdat de regio nooit een klassieke natiestaat werd. Ze groeide niet rond één vorst, één taal of één macht, maar rond een netwerk van steden die al in de middeleeuwen intens verweven waren met de wereld buiten hen. Brugge, Gent, Antwerpen, later ook Leuven en Brussel: ze waren economische magneten, meertalige kruispunten, broedplaatsen van burgerschap en pragmatiek. Vanuit die stedelijke logica is een mentaliteit gegroeid die tot vandaag doorwerkt: wantrouwen tegenover centraal gezag, vertrouwen in lokale zelforganisatie, openheid naar de wereld gecombineerd met sterke lokale wortels. Het zijn geen mythes maar sporen van een geschiedenis waarin handel, overleg en stedelijke autonomie belangrijker waren dan grote staatsverhalen.

Die openheid betekende niet dat Vlaanderen een vormeloze ruimte was. Integendeel: ze creëerde een culturele dichtheid waarin taal, religie, arbeid en sociale structuren langzaam maar diep in het leven verankerd raakten. Het katholieke ritme van feestdagen, stilte, gematigdheid en gemeenschap; de dialecten die lokale gehechtheid vormgaven; de arbeidsethos die generaties

leerde dat waardigheid vooral iets is wat men doet, niet wat men zegt; de omgangsvormen waarin voorzichtigheid en nuance vanzelfsprekend zijn geworden—ze vormen een geheel dat herkenbaar is, ook al kan niemand het volledig definiëren. Vlaanderen heeft geen eenduidige kern, maar wél een gelaagde ondertoon.

Die ondertoon is tegelijk historisch en actueel. De taalstrijd die het samengaan van twee taalgemeenschappen in België decennialang bepaalde, zit nog steeds verankerd in de gevoeligheid rond taal als toegang tot waardigheid. De cultuur van bottom-up organisatie—verenigingen, fanfares, sportclubs, jeugdbewegingen—blijft het sociale weefsel dragen. En in Brussel, de stad die tegelijk historisch Vlaams en hedendaags meertalig is, komt die gelaagdheid het scherpst aan het licht: identiteit is er nooit vanzelfsprekend, maar altijd onderhandeling. Brussel is daardoor geen uitzondering, maar een vergrootglas: het laat zien hoe Vlaanderen functioneert in een wereld waar meertaligheid en superdiversiteit niet langer bijzonder zijn, maar de regel.

Tegelijk groeien nieuwe identiteiten uit fenomenen die nog geen generatie oud zijn. Digitalisering en globalisering hebben een culturele ruimte gecreëerd waarin jongeren moeiteloos schakelen tussen dialect, tussentaal, Engels en straattaal. Sociale media hebben een nieuwe Vlaamse expressiviteit mogelijk gemaakt—ironisch, speels, lyrisch en hyperlokaal tegelijk. Populaire cultuur, televisie, sport en eten zijn dragers geworden van herkenning die vaak sterker werkt dan officiële symbolen. Het alledaagse ritueel weegt meer dan de vlag, de humor meer dan het discours, de zachte codes van omgang meer dan grote woorden over identiteit.

Dat alles maakt Vlaamse identiteit vandaag paradoxaal. Ze is herkenbaar maar moeilijk te benoemen. Ze is breed gedeeld maar nergens uniform. Ze leeft in een veelheid van registers: in West-Vlaamse dialectvastheid en Limburgse gemeenschapszin, in Gentse eigenzinnigheid en Antwerpse bravoure, in Brusselse meertaligheid en Vlaams-Brabantse pendelcultuur. Vlaanderen is geen verzameling van één cultuur, maar een mozaïek van regio's die elkaar versterken door hun verschillen. Identiteit is hier niet één stem, maar een polyfonie.

We proberen deze polyfonie te begrijpen zonder ze te reduceren. We verkennen hoe identiteit ontstaat in taal en macht, in religieuze erfenissen, in rituelen en stilte, in symbolen en mythen, in populaire cultuur, in jeugdtaal en digitale expressie. We kijken naar steden en provincies, naar historische

wortels en hedendaagse verschuivingen, naar de spanning tussen lokale verbondenheid en internationale oriëntatie. We beschrijven niet alleen wat Vlaanderen was, maar vooral wat het is geworden: een regio waarin identiteit geen strijdkreet hoeft te zijn, maar een uitnodiging om te begrijpen hoe mensen samenleven in een complexe wereld.

Dit is geen pleidooi voor een afgelijnde Vlaamse identiteit. Het probeert geen definitie te geven die de veelheid versmalt, noch een ideologisch project te promoten. We willen tonen hoe Vlaamse identiteit functioneert: als een culturele praktijk die zich voortdurend aanpast, die geworteld is in het gewone, en die zichzelf telkens opnieuw uitvindt. Vlaanderen is geen gesloten verhaal, maar een open weefsel. Een regio die misschien juist door het ontbreken van één grote identiteit, een rijke, veelstemmige identiteit heeft ontwikkeld.

Wie Vlaanderen wil begrijpen, moet luisteren naar de lagen, niet alleen naar de woorden. Dit boek probeert die lagen te ontvouwen—met nieuwsgierigheid, met nuance, met de rust die nodig is om voorbij slogans te kijken. Identiteit is nooit een antwoord, maar altijd een vraag. En het zijn precies die vragen die Vlaanderen vandaag uitdagen én verrijken.

DEEL I: Wat bedoelen we met Vlaamse identiteit?

Hoofdstuk 1: Identiteit is geen slogan

Wat is culturele identiteit?

Identiteit laat zich nooit vastpinnen als een enkelvoudige waarheid. Ze ontstaat niet in een laboratorium, en al helemaal niet in een politieke slogan. Ze groeit in lagen, in ervaringen, in verhalen die mensen over zichzelf en anderen vertellen. Wanneer we spreken over culturele identiteit, hebben we het daarom minder over een vaste eigenschap dan over een voortdurend proces. Het is iets dat we samen construeren, bewust en onbewust, terwijl we leven, werken, spreken en ons tot elkaar verhouden. In Vlaanderen gebeurt dat proces al eeuwenlang in een omgeving waar steden, dorpen, landsgrenzen, talen en machtsverhoudingen elkaar steeds opnieuw herschikken.

Het idee dat identiteit een sociaal construct is, betekent niet dat ze vrijblijvend of 'verzonnen' is. Het betekent dat identiteit vorm krijgt in interactie: tussen individuen onderling, tussen gemeenschappen, en tussen mensen en de bredere structuren waarin ze leven. Kinderen die in Limburg opgroeien, horen andere klanken, ritmes en gewoonten dan kinderen in het Waasland of in de rand rond Brussel, en toch herkennen ze elkaar als deel van eenzelfde cultureel veld. Wat men als vanzelfsprekend beschouwt – de manier waarop mensen begroeten, hoe ze spreken over werk of familie, welke humor ze delen – wordt aangeleerd zonder dat iemand ooit zegt: zo hoort het. Het is de onuitgesproken taal van het dagelijks leven die mee bepaalt wie we zijn en bij wie we vinden dat we horen.

Binnen dat proces bewegen mensen voortdurend tussen hun individuele identiteit en de collectieve identiteiten die hen omringen. Individuele identiteit gaat over persoonlijke keuzes, karakter, levensloop, maar die bestaan nooit volledig los van de groepen waarin iemand zich beweegt. Een inwoner van Antwerpen die met trots over zijn stad spreekt, doet dat vanuit een persoonlijke beleving, maar ook vanuit een traditie van stedelijke fierheid die al generaties meegaat. Een West-Vlaming die op zijn dialect staat, kiest daar individueel voor, maar dat dialect is tegelijk een sociaal kompas, een herkenningsteken binnen een bredere gemeenschap. Zelfs wie beweert niets met "Vlaamse identiteit" te hebben, beweegt in een landschap waar culturele patronen hem of haar toch beïnvloeden: in taalgebruik, omgangsvormen, verwachtingen in werk en samenleving. Individueel en collectief zijn geen tegenpolen, maar communicerende vaten.

Wie culturele identiteit wil begrijpen, moet vooral de dynamiek erkennen waarmee ze zich vormt en hervormt. Identiteit is nooit klaar. Ze reageert op migratie, economische veranderingen, technologische doorbraken en politieke spanningen. Een dorp kan in één generatie een heel andere samenstelling krijgen, maar toch blijven bepaalde gewoonten hardnekkig doorleven. Een stad als Brussel toont op exemplarische wijze hoe identiteiten naast, door en met elkaar bestaan: oude Vlaamse wortels, Franstalige tradities, internationale invloeden en nieuwe gemeenschappen die zich een plaats verwerven. Niets daarvan staat stil; alles wrijft, schuurt en herschikt.

Het gevaar van essentialisme – het idee dat een volk een vaste, onveranderlijke kern heeft – zit net in het miskennen van die dynamiek. Zodra identiteit wordt voorgesteld als iets dat ooit 'puur' was en nadien is aangetast, verdwijnt het zicht op de historische werkelijkheid. Vlaanderen heeft nooit een tijd gekend waarin iedereen dezelfde taal sprak, dezelfde waarden koesterde of zich tot één uniform cultuurpatroon rekende. De steden van de middeleeuwen waren al kosmopolitische knooppunten; de dorpen ontwikkelden hun eigen varianten van taal en leefstijl; grensgebieden wisselden van bestuur en invloedsfeer. Identiteit was altijd een beweging, geen monument.

Het besef dat culturele identiteit continu evolueert, laat toe om Vlaanderen te benaderen zoals het is: een regio met een sterk historisch geheugen, een rijke schakering aan lokale culturen, en een bevolking die tussen verschillende identificaties laveert. Het voorkomt dat we cultuur reduceren tot folklore, maar ook dat we haar verabsoluteren tot politieke doctrine. Identiteit mag dan wel samen worden geconstrueerd, ze wordt daarom niet minder gevoeld. Ze structureert ons dagelijks leven, geeft betekenis en houvast, creëert verbondenheid en soms ook spanning. Precies die levende, meervoudige en veranderlijke aard maakt culturele identiteit zo boeiend.

Identiteit, cultuur, waarden en normen

Identiteit krijgt pas betekenis wanneer ze zich uitdrukt in de manier waarop mensen leven, spreken en handelen. Cultuur vormt daarbij het brede, vaak onzichtbare kader waarin die identiteit gestalte krijgt. Ze bestaat niet alleen uit kunst, erfgoed of feestdagen, maar evenzeer uit alledaagse gedragingen die zo vanzelfsprekend lijken dat we ze nauwelijks opmerken. De manier waarop Vlamingen in een rij gaan staan, hoe ze hun buren begroeten of hoe ze voorzichtig aftasten vooraleer een mening te geven, zijn geen losse gewoonten maar ingebedde patronen die doorheen generaties zijn meegegeven. In steden als Antwerpen of Gent wordt cultuur soms uitbundiger zichtbaar in het straatbeeld, gedragen door intensieve migratiestromen en internationale contacten, terwijl ze in kleinere dorpen zoals in de Westhoek subtieler doorsijpelt in ritme, omgangsvormen en dialect. Brussel toont dan weer hoe taal, herkomst en levensstijlen zich kruisen in een complex maar bijzonder creatief samenspel en hoe culturele identiteit voortdurend wordt heruitgevonden in de dagelijkse beweging van mensen door de stad.

Wanneer we spreken over waarden, gaat het over wat mensen belangrijk vinden in hun samenleving. In Vlaanderen zijn die waarden niet uniform verspreid, maar historisch en sociaal gelaagd. Het belang dat Vlamingen hechten aan arbeid, betrouwbaarheid, autonomie en familiale verbondenheid is niet uit de lucht gevallen. Ze zijn geworteld in eeuwen van stedelijke ambachtstradities, landbouwculturen en religieuze invloeden die een sterk plichts- en verantwoordelijkheidsbesef hebben achtergelaten. Toch evolueren waarden mee met de samenleving. In Leuven of Mechelen, waar jonge studentenpopulaties en diverse gemeenschappen elkaar kruisen, ontstaan waardenverhalen die opener en kosmopolitischer zijn dan in gebieden waar de bevolking minder beweegt. Tegelijk blijft er een gedeelde onderstroom, een soort cultureel kompas dat het Vlaamse samenleven herkenbaar maakt, zelfs wanneer de invulling ervan verschuift.

Normen, ten slotte, zijn de praktische vertaling van waarden: ze bepalen hoe men zich daadwerkelijk hoort te gedragen. Wie in Limburg een praatje maakt bij de bakker, ervaart andere sociale verwachtingen dan iemand die zich door het tempo van de Brusselse ochtendspits beweegt. Maar beide contexten volgen ongeschreven regels die ervoor zorgen dat het samenleven vlot, respectvol en voorspelbaar blijft. Normen worden aangevoeld, niet opgelegd. Ze bepalen hoe luid men mag spreken op straat, hoe formeel men een e-mail begint, hoeveel persoonlijke ruimte men laat in een treincoupé. Ze vormen de

stille infrastructuur van dagelijks gedrag. Dat die normen per regio verschillen, maakt ze niet minder Vlaams; het zijn nuances binnen een grotere gedeelde cultuur die altijd meerstemmig is geweest.

Cultuur, waarden en normen zijn dus geen losse begrippen, maar onderling verbonden lagen die samen de ervaring van identiteit vormen. Ze maken identiteit voelbaar in het leven van alledag, zonder dat iemand het hoeft te benoemen. Juist omdat ze zo diep verankerd zijn, merken mensen vaak pas dat ze bestaan wanneer ze botsen of verschuiven. Dat gebeurt wanneer internationale invloeden binnenstromen, wanneer tradities zich aanpassen, of wanneer nieuwe groepen hun plaats innemen in de samenleving. Zo wordt duidelijk dat identiteit geen vaste kern is, maar een voortdurende uitwisseling tussen mensen en hun omgeving. In Vlaanderen, met zijn regionale diversiteit, zijn eeuwenoude steden en meertalige realiteit, is die uitwisseling zelfs de essentie van het culturele verhaal.

Waarom identiteit vandaag zo beladen is

Identiteit wordt vandaag sneller omstreden dan begrepen, en dat heeft veel te maken met de manier waarop de wereld de voorbije decennia is veranderd. Waar mensen vroeger vooral leefden binnen relatief stabiele sociale en culturele kaders, bewegen we nu in een omgeving waarin grenzen, zekerheden en vanzelfsprekendheden voortdurend verschuiven. Globalisering heeft de schaal waarop we ons leven begrijpen vergroot: economische keuzes die in New York of Shenzhen worden gemaakt, laten zich voelen in de straten van Genk of Kortrijk. Dat creëert kansen en verbindingen, maar ook een gevoel van vervreemding. Mensen ervaren dat hun omgeving sneller verandert dan zijzelf, dat gewoonten verdwijnen zonder dat er duidelijke alternatieven voor in de plaats komen. In zulke momenten wordt identiteit een soort ankerpunt, een manier om greep te krijgen op een wereld die steeds complexer wordt.

Migratie maakt dat nog tastbaarder. Vlaanderen is altijd een regio geweest waar mensen van elders neerstreken—Romaans, Germaans, Bourgondisch, Spaans, Frans, migratiegolven uit Polen en Zuid-Europa, en later uit Turkije, Marokko en Centraal-Afrika—maar de schaal en snelheid van migratie in de 21e eeuw maken dat diversiteit niet langer een stedelijk fenomeen alleen is. In een stad als Antwerpen is meertaligheid de norm, en in Brussel is het zelfs onmogelijk om identiteit te begrijpen zonder de constante interactie tussen oude Vlaamse wortels, Franstalige tradities en internationale gemeenschappen. Tegelijk ervaren dorpen in West-Vlaanderen of het Hageland de komst van

nieuwe bewoners soms als een ingreep in vertrouwde ritmes. Niet omdat het nieuwe ongewenst zou zijn, maar omdat verandering nooit neutraal is. Ze verschuift sociale verhoudingen en brengt de vanzelfsprekendheid van vroegere gewoonten aan het wankelen.

Digitalisering versnelt dat proces nog verder. Waar mensen vroeger vooral lokaal gevormd werden door familie, buurt en school, worden jongeren vandaag evenzeer beïnvloed door globale online cultuur. De humor van Gentse studenten lijkt soms meer op die van leeftijdsgenoten in Berlijn of Seoul dan op die van hun eigen ouders. In Limburg, waar industriële vernieuwing en digitale economie in elkaar overvloeien, is die evolutie duidelijk zichtbaar in nieuwe werkculturen en levensstijlen. Toch blijft er een spanningsveld tussen het digitale, dat grenzeloos lijkt, en het lokale, dat betekenis geeft. Identiteit ontstaat steeds vaker op het snijpunt van beide werelden: de Vlaamse scholier die K-pop danst op TikTok maar tegelijk in sappig dialect praat met zijn vrienden; de Brusselse jongere die thuis drie talen spreekt maar de codes van de wijk als leidraad gebruikt in zijn dagelijks leven.

Al deze veranderingen komen samen in een klimaat van polarisatie. Mensen zoeken eenvoud in een complexe wereld, en identiteit wordt dan soms verheven tot een marker die duidelijk moet scheiden wie “wij” zijn en wie “zij” zijn. Het publieke debat in Vlaanderen—zoals elders in Europa—wordt gekenmerkt door scherpe tegenstellingen die zelden de realiteit weerspiegelen. In talkshows en sociale media ontstaat al snel de indruk dat identiteit iets is dat verdedigd moet worden tegen bedreigingen, terwijl het in werkelijkheid een voortdurend proces van aanpassing en onderhandeling is. Wat in Antwerpen vanzelfsprekend lijkt, kan in Tongeren aanvoelen als een breuk met gewoonten; wat in Gent als openheid wordt beleefd, kan in Aalst worden ervaren als verlies van vertrouwdheid. Die verschillen zijn geen bewijs van verdeeldheid, maar van de veelvormigheid die Vlaanderen altijd heeft gekenmerkt.

De beladenheid van identiteit vandaag komt dus niet voort uit een plots ontstaan conflict, maar uit de botsing tussen verandering en verlangen naar houvast. Vlaanderen is daarin niet uniek, maar het heeft door zijn geschiedenis, zijn regionale variatie en zijn meertalige realiteit wel een bijzonder gevoelig kompas. In deze versnipperde tijd is het geen zwakte om die complexiteit te erkennen; het is een voorwaarde om verder te kunnen denken. Juist door aan te nemen dat identiteit in beweging is, wordt ruimte gemaakt voor een verhaal dat tegelijk historisch geworteld en toekomstgericht kan zijn. Dat verhaal

begint bij Vlaanderen, maar reikt verder dan eender welke grens die op een kaart staat.

Vlaanderen als casus

Vlaanderen is een bijzonder dankbare casus wanneer we het begrip identiteit in zijn volle complexiteit willen begrijpen, precies omdat het niet past in het klassieke verhaal van natiestaten die uit één dominante taal, één religie of één centraal georganiseerde macht zijn gegroeid. Wie naar Vlaanderen kijkt, ziet geen rechte lijn van oorsprong naar heden, maar een weefsel dat voortdurend is herschikt door handel, landsheren, talen, migraties en politieke structuren. De grote steden van de middeleeuwen waren al nauw verbonden met Engeland, Noord-Frankrijk en het Duitse Rijnland, waardoor culturele invloeden van buitenaf geen uitzondering maar een constante waren. In Brugge hoorde men Italiaans op de markt, in Antwerpen sprak de elite in de zestiende eeuw vloeiend Frans en soms zelfs Spaans, en in Brussel wisselden bestuur en taal meermaals van gedaante zonder dat de lokale bevolking zichzelf daarom als 'anders' ging zien. Vlaanderen groeide nooit vanuit één bron, maar juist uit de kruising van vele bronnen. Het is precies dit ontbreken van een eenduidige oorsprongsmythe dat de Vlaamse identiteit haar kenmerkende veelstemmigheid geeft.

Doordat Vlaanderen niet is ontstaan als zelfstandige natiestaat, maar als onderdeel van grotere politieke verbanden — Bourgondië, de Habsburgse Nederlanden, het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, en uiteindelijk België — hebben Vlamingen zich altijd bewogen in meerlagige identiteiten. De vraag "wie zijn wij?" is historisch nooit los te koppelen geweest van de vraag "wie zijn onze buren?" of "in welk geheel maken wij deel uit?". De Vlaamse identiteit is daardoor minder normerend en meer relationeel: ze ontstaat in verhouding tot anderen, zowel binnen als buiten de regio. Antwerpen, met zijn eeuwenlange internationale handel, vormt dat duidelijk afgetekend in zijn stedelijke zelfbeeld dat tegelijk Vlaams, kosmopolitisch en eigenzinnig is. Limburg, dat een sterke lokale gemeenschapscultuur combineert met de erfenis van de mijnmigratie, toont hoe regionale identiteit en migratieverhalen naadloos kunnen versmelten. In West-Vlaanderen speelt de nabijheid van Frankrijk, de geschiedenis van grensverkeer en de hardnekkige dialecttradities mee in het gevoel van eigenheid.

Brussel vormt in die zin geen uitzondering, maar het scherpste voorbeeld van hoe meervoudige identiteiten naast elkaar bestaan. De stad is historisch

geworteld in het Nederlandse taalgebied, maar haar evolutie naar een meertalige, internationale hoofdstad heeft de Vlaamse aanwezigheid niet uitgewist, wel hertekend. De Brusselaar die zich Vlaams voelt, doet dat vandaag op een manier die evenzeer lokaal als Europees is: geworteld in een Vlaamse onderwijs- en cultuurtraditie, maar dagelijks in contact met tientallen talen, internationale instellingen en wereldwijde netwerken. Die ervaring maakt duidelijk dat identiteit geen keuze tussen lagen is, maar een gelaagdheid op zich. In Brussel wordt zichtbaar wat elders soms onuitgesproken blijft: dat Vlaams-zijn perfect samen kan gaan met Belgisch-zijn, Europees denken en globale leefstijlen.

Het ontbreken van een klassiek natiestaatverhaal heeft Vlaanderen nooit verzwakt; het heeft de regio juist geleerd om identiteit te benaderen als iets dynamisch en gelaagd. Veel Vlamingen voelen zich tegelijkertijd verbonden met hun dorp of stad, met Vlaanderen als culturele ruimte, met België als staatsstructuur en met Europa als politiek en economisch raamwerk. Die meervoudige identiteiten spreken elkaar niet noodzakelijk tegen — ze weerspiegelen de historische realiteit van een gebied dat altijd in verbinding heeft gestaan met de wereld om zich heen. Een inwoner van Gent kan evengoed Europese waarden onderschrijven, Belgisch burgerschap dragen en toch een sterk lokaal bewustzijn hebben dat zich uit in taal, stedelijke trots of culturele voorkeuren.

Wanneer we Vlaanderen dus gebruiken als voorbeeld om te begrijpen hoe identiteit werkt, kiezen we niet voor een uitzonderlijke of afwijkende casus, maar voor een regio die precies door haar gelaagdheid inzicht geeft in de hedendaagse realiteit van identiteit. Vlaanderen is niet één verhaal, maar een verzameling verhalen die elkaar soms versterken, soms bevragen, soms uitdagen. Die veelheid is geen zwakte, maar de kern van haar culturele vitaliteit. Het maakt duidelijk dat identiteit nooit een eindpunt is, maar een voortdurende oefening in betekenisgeving — een proces dat zich afspeelt in steden en dorpen, in gezinnen en scholen, in Brussel en aan de kust, en vooral in de manier waarop mensen zichzelf verhouden tot een wereld die nooit stilstaat.

DEEL II: Historische wortels van Vlaamse cultuur

Hoofdstuk 2: De Vlaamse Geschiedenis

De Romeinen en Belgica

Wanneer men vandaag door het Vlaamse landschap reist, lijkt het haast onmogelijk dat ditzelfde grondgebied ooit deel uitmaakte van een immense, strak georganiseerde wereldmacht. En toch begon een deel van wat wij later als "Vlaanderen" zouden herkennen zijn historische traject niet als een afgebakende regio, maar als een klein, noordelijk uithoekje van Belgica, een Romeinse constructie die evenveel over de logica van het rijk vertelde als over de mensen die er woonden. De Romeinen zagen geen "Vlamingen", geen "Brabanders" of "Limburgers", maar een samenraapsel van stammen die zij onder één noemer brachten: Belgae. En net in die vroege, administratieve vereenvoudiging ligt een van de eerste sporen van hoe externe machten dit gebied voortdurend opnieuw zouden herdefiniëren.

De Romeinen kwamen niet als blanke bladzijde binnen. De streek kende een lange traditie van kleine gemeenschappen die leefden van landbouw, veeteelt en lokale handel. Wat de Romeinen deden, was deze bestaande realiteit niet verdringen, maar inkapselen in een nieuw systeem van wegen, belastingen, handel en militaire controle. Dat proces verliep niet altijd zachtzinnig, maar evenmin louter gewelddadig. Het leven veranderde traag en ongelijkmatig. De kustvlakte en Scheldevalleien, waar de infrastructuur beter tot zijn recht kwam, namen sneller deel aan het Romeinse ritme dan de zwaardere zandgronden en de gebieden die wij vandaag met Limburg associëren. Zo ontstond al vroeg een patroon dat Vlaanderen zijn hele geschiedenis zou blijven achtervolgen: verschillen in levenswijze die niet voortkomen uit 'mentaliteit', maar uit bodem, ligging en toegang tot netwerken.

Romeinse aanwezigheid betekende ook een nieuwe manier van kijken. Voor het eerst werd deze regio opgenomen in een groter verhaal, waarin steden, wegen en handelspunten niet louter lokale noden dienden, maar verbonden waren met plaatsen die mensen enkel van horen zeggen kenden: Trier, Keulen, Lyon, zelfs Rome. De aanleg van wegen als structurerend element is in vele regio's nog steeds zichtbaar in geografische patronen, tracés en nederzettingen. Dit vroege infrastructuurnet bracht een vorm van eenheid in een gebied dat daarvoor eerder versnipperd was. Dat is misschien wel de meest blijvende invloed van Rome: het besef dat dit stukje land deel kon uitmaken van iets groters, dat identiteit niet eindigde aan de rand van de akker, maar verweven raakte met handel, macht en verre politieke besluitvorming.